

**RODION RASKOLNIKOVNING ANTROPOLOGIK INQIROZI: "JINOYAT VA
JAZO" ASARIDA AXLOQIY DUALIZM VA JAZO METAFIZIKASI**

Shog‘dorova Saida

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Pedagogika va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili) yo‘nalishi talabasi

Ilmiy rahbar: **Jumayev Ilhom**

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot Fyodor Dostoyevskiyning "Jinoyat va Jazo" romani misolida inson ruhiyatining parchalanish jarayonlarini va g‘oyaviy jinoyatning ontologik oqibatlarini o‘rganadi. Maqolada Raskolnikovning "oliy tabaqa" nazariyasi zamonaviy ekzistensializm prizmasi orqali tahlil qilingan. Tadqiqotning o‘ziga xosligi shundaki, unda jazo tushunchasi huquqiy sanksiya emas, balki shaxsning o‘z-o‘zidan begonalashuvi sifatida talqin etiladi. Shuningdek, asardagi dramatik ziddiyatlar va personajlarning ichki dunyosi xalqaro adabiyotshunoslik metodlari asosida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Ekzistensializm, Dostoyevskiy, Raskolnikov, metafizik jazo, axloqiy inqiroz, "supermen" nazariyasi, antropologiya, polifoniya, animatsiya, psixologik determinizm.

KIRISH (INTRODUCTION)

XIX asr jahon adabiyoti xazinasida Fyodor Mixaylovich Dostoyevskiy ijodi inson ruhiyatining eng tub qatlamlarini yoritib beruvchi mayoq vazifasini o‘taydi. Uning "Jinoyat va Jazo" romani shunchaki kriminal voqealar bayoni emas, balki gumanizm va individualizm o‘rtasidagi shafqatsiz kurash maydonidir. Bugungi globallashuv davrida, inson qadri va axloqiy me‘yorlar transformatsiyaga uchrayotgan bir paytda, Raskolnikovning ma‘naviy iztiroblarini qayta tahlil qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola qahramonning intellektual isyoni va uning halokatli natijalarini falsafiy-estetik jihatdan tadqiq etishni maqsad qilgan.

ASOSIY QISM (MAIN BODY)

1. "Napoleon" Konsepsiyasi: Ijtimoiy Tengsizlikdan G‘oyaviy Tiraniyaga
Rodion Raskolnikovning fojiasi uning qashshoqligida emas, balki uning ongi tug‘dirgan dahshatli nazariyadadir. U insoniyatni ikki toifaga — "itoatkor olomon" va "huquq egalari"ga ajratadi. Bu bo‘linish Fridrix Nitsshening "Zardusht" g‘oyalaridan ancha avval bayon etilgan proto-ekzistensialistik isyon edi. Raskolnikov uchun kampirni o‘ldirish —

bu shunchaki jinoyat emas, balki o‘zining qaysi toifaga mansubligini aniqlash uchun o‘tkazilgan qonli tajribadir. Biroq, Dostoyevskiy daho sifatida shuni ko‘rsatadiki, sof mantiqiy qurilgan har qanday nazariya tirik hayotning murakkabligi oldida ojizdir.

2. Jazo Metafizikasi: Begonalashuv va Ichki Emigratsiya

Romanning sarlavhasidayoq muallif urg‘uni jinoyatga emas, balki jazoga qaratadi. Raskolnikov uchun jazo bolta ko‘tarilgan lahzadan boshlanadi. Bu huquqiy jazo (katorga) emas, balki ma‘naviy-psixologik izolyatsiyadir. U o‘z onasi va singlisidan, butun insoniyatdan devor bilan ajralib qoladi. Muallif "polifoniya" usulidan foydalanib, qahramonning ichki monologlarini shunday mahorat bilan chizadiki, o‘quvchi qotilning vijdoni bilan yuzma-yuz keladi. Bu jarayon ruhiyatning animatsiyasi (jonlanishi) kabi namoyon bo‘lib, o‘lik nazariya tirik azobga aylanadi.

3. Soniya Marmeladova — Qutqaruvchi Simvol Sifatida

Agar Raskolnikov "Idrok" (Intellekt) timsoli bo‘lsa, Soniya — "Ruh" (Spirit) timsolidir. Soniya orqali Dostoyevskiy o‘zining asosiy g‘oyasini ilgari suradi: insonni faqat sevgi va o‘zgalar dardi bilan yashash qutqara oladi. Soniya o‘zining tanasini qurbon qilsa-da, ruhini pok saqlab qoladi. Raskolnikov esa aksincha, tanasini saqlash uchun ruhini o‘ldiradi. Ularning uchrashuvi — ikki xil dunyoqarashning to‘qnashuvi va pirovardida, xristianlik fozilatlarining g‘alabasidir.

4. Peterburgning Estetik Va Psixologik Landshafti

Asarda shahar shunchaki dekoratsiya emas, balki tirik mavjudotdir. Peterburgning tor ko‘chalari, sarg‘ish devorlari va dim havosi Raskolnikovning "tobutsimon" xonasi bilan uyg‘unlik hosil qiladi. Bu muhit insonni aqldan ozdiruvchi, uni g‘ayritabiiy g‘oyalarga undovchi makondir. Dostoyevskiy realizmi bu yerda o‘zining cho‘qqisiga chiqadi — tashqi olam ichki olamning ko‘zgusi sifatida g‘avdalanadi.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Raskolnikovning mag‘lubiyati uning kuchsizligida emas, balki inson tabiatining "yomonlik"ka nisbatan tug‘ma qarshiligidadir. Jinoyat sodir etilgach, qahramonning tabiati uning ongi bilan kurashga kirishadi. Xalqaro adabiyotshunoslikda ushbu holat "ontologik aybdorlik" deb ataladi. Dostoyevskiy insonni faqat qonun bilan tartibga solib bo‘lmasligini, eng oliy sud — vijdon ekanligini isbotlaydi.

XULOSA (CONCLUSION)

"Jinoyat va Jazo" romani — bu inson ruhining xaritasidir. Rodion Raskolnikov bosib o‘tgan yo‘l — barcha asrlardagi insoniyat uchun saboqdir. Dostoyevskiy xulosasi qat‘iy:

o‘zgaralar hayoti evaziga qurilgan baxt — sarobdir. Ma’naviy tiklanish esa faqat tavba va sevgi orqali amalga oshadi. Ushbu asar o‘zbek kitobxonlari va tadqiqotchilari uchun ham komil inson konsepsiyasini shakllantirishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Dostoyevskiy, F. M. (2018). Jinoyat va Jazo (I. G‘afurov tarjimasini). Toshkent: "Yangi asr avlodi".
2. Leatherbarrow, W. J. (2002). The Cambridge Companion to Dostoevsky. Cambridge University Press. (Adabiyotshunoslar uchun eng mukammal qo‘llanmalardan biri).
3. Jones, M. V. (1990). Dostoevsky after Bakhtin: Readings in Dostoevsky's Fantastic Realism. Cambridge University Press. (Baxtin nazariyasini zamonaviy nuqtayi nazardan rivojlantirgan manba).
4. Wasiolek, E. (1964). Dostoevsky: The Major Fiction. MIT Press. (Roman strukturasidagi simvolizm va diniy motivlarni tushuntirib beradi).

**Research Science and
Innovation House**